

MÁRAI SÁNDOR:

Jegyzet

Idén ősszel lesz Krúdy Gyula születésének századik évfordulója. S idén ősszel jelenik meg németül Márai Sándor ma már klasszikusnak számító Krúdy-életregénye, a „Szindbád hazamegy”. Az itt közölt szöveg ehhez a német kiadáshoz készült és a szerző szíves engedélyével közöljük.

A REGÉNYÍRÓ, aki — álrúhásan — beköltözik regényhősnek a saját regényébe, nem ritka az irodalomban. („Madame Bovary c'est moi”). A regényíró, aki — álrúhásan — regényhős lesz egy kortárs regényében, ritkább. Ez történt, amikor — közel négy évtized előtt — „Szindbád hazamegy” címmel regényt írtam. A regény anti-hőse egy akkortájt elhalt magyar író volt, névszerint Krúdy Gyula. Nem volt szándékomban „életrajzi regényt” írni. A címszóban megnevezett Szindbád mégis egyszerre volt jogi személyiség és ködlöveg. (Az életrajzi regényekben az irodalmi halottmosás és balzsamozás praktikaival felravataloznak egy híresneves személyiséget, pirosposztgátra kendőzik a neves hulla arcát, kipedik a bajuszát, ilyen kozmetikált állapotban küldik az Olympusra.) A „Szindbád hazamegy” című regény anti-hőse számomra olyan tünemény volt, mint mikor valaki álmodik egy személlyel és aztán másnap, véletlen találkozás alkalmából, hús-vér valóságban találkozik az álom-alakkal.

MOST, amikor a könyv idegen nyelven kerül az olvasó kezébe, úgy érzem, illik agnoszkálni Szindbád személyi adatait.

Krúdy Gyula 1933-ban halt meg, 54 esztendőskorában. Halála pillanatában irodalmi értelemben is halott volt Magyarországon. Élete utolsó éveiben már nem jutott kiadódhoz, saját költségén nyomatta ki néhány írását. Krajcáros módszerekkel, vidéki hírlapírók segítségével terjesztette könyveit. Életében ismert, jónévű író volt, de soha nem volt az olvasóközönség kedvence. Az „írók írója” volt és abban a különös hierarchiában, ahol az írók értékelik egymást, feltétlen volt a tekintélye. Ez a hierarchia, az írók egymás közötti rangsora, szigorúbb, mint ahogy a spanyol etikett minősíti az udvari személyiségeket. Hírnév, olvasottság és kelendőség, társadalmi visszhang, cím és kitüntetés, irodalmi díjak, lelkesítő vagy ócsárló bírálatok:

mindez nem számít az írók világában. Ami egyedül számít, az a tehetség. És az energia, amely eltölti a szellemi alkotó embert, hogy alakot adjon gondolatának. Villon, mint Verlaine és Rimbaud, csavargók voltak. Baudelaire polgár, dandy és anarchista. És mint még sokan mások, ők is a társadalom peremén éltek, — de mindig szuverénül, mint a keleti mesében az álrúhás herceg. Ilyen álrúhás szuverén volt a magyar irodalomban az akkor még kevésbé olvasott Szindbád. Mikor meghalt, életműve a könyvesek, ócskások polcain porosodott. Húsz év telt bele, míg a tetszhalott végre élni kezdett.

NÉHÁNY ÉVVEL, halála után a siket csend, amelyben ennek a nagy írónak életműve kallódott, arra késztetett, hogy megkísérlejem jóvá tenni a sirontúli igazságtalanságot: regényt írtam egy „Szindbád” álnéven valamikor élt, — hol-volt, hol-nem volt — magyar író életének utolsó napjairól. A költögetés ürügy is volt, hogy megkísérlejem keretbe tenni a „másik Magyarország”-ot, — a hivatalos, a történelmi, az időszerű Magyarországon túlit, — tehát a valóságosat. Ez a „másik Magyarország” Szindbád írásában úgy maradt meg, mint az a bizonyos rovar az antidiluvialis borostyánkőben. Abban az időben, a negyvenes évek elején, már nemcsak Szindbád emléke és életműve, hanem az a Magyarország is elhomályosodott, amelyet ez az életmű őrzött. De ahogy egy planéta a kozmikus fejlődés során megteremt az organikus létezéshez szükséges légkört, úgy teremtmény egy nagy író a maga világa számára aurát, melyben alakjai organikusán élnek, fejlődnek. Ilyen író volt Szindbád. (Könyveiben néha — gunyoros mesterkedéssel — így nevezte magát.) Amikor fogadatlan prókátör módjára odaálltam a nyilvánosság elé, hogy emlékeztessék az olvasókat egy méltatlanul elfeledett nagy író életművére, nemcsak a halott mestert szölongattam, hanem azt a „másik Magyarország”-ot, amely sértetlenül akkor már csak az irodalomban maradt meg.

AMIKOR a könyvet írtam, nem képzeltem, — és ma sem hiszem, — hogy Szindbád életművének szüksége van bárki, leg-

kevésbé az én posthumus patronizálásomra. Írók elviselik, ha dicserik vagy gyalázzák őket, de nem tűnnek semmiféle patronizálást, — életükben sem, holtukban sem. Hiszem, hogy Szindbád életműve, amely teljes szépségében és jelentőségében egy idegen, az indogermán nyelvektől sajátosan eltérő nyelv légkörében érzelhető csak, minden kéretlen támogatás nélkül, tulajdon szellemi erejével kitör egy nap a nyelvi karanténból és megtalálja az utat a világirodalom nyilvánosságához. (Most, negyedszázaddal halála után, neve már nem teljesen ismeretlen a külföld számára, műve kezd tudatosodni idegen olvasók számára is.) Nagy írók ráérnek. Ami számomra, egy magyar író számára, sürgősebb, mint Szindbád költögetése: a kísérlet, hogy akár ilyen szerény eszközökkel, álrúhásan és álarcosan, figyelmeztessék a külföldi olvasót arra a „másik Magyarország”-ra, amely a valóságban, nagy történelmi és társadalmi változások következtében már csak a magyar irodalom mélyvizében él. Példul Szindbád életművében. Évezred előtt, amikor egy néptörzs, a magyar, elindult Lebediából, az Ural tövéből Dél felé, hozott a vándorútra íjját és szerszámot és hozott, mindennekfelett, egy nyelvet, amelyet a törzs közösségén kívül senki sem értett. Ezek a vándor magyarok, amikor útra keltek, elsőbben nem hazát kerestek, hanem legelőt. A költők és írók voltak azok, akik a legelőből később hazát csináltak. Például Szindbád.

MINT MINDEN NÉPNEK, az idegen népek tudatában a magyarnak is többféle arca van. Van a süjtásos, vitézkötéses, a hazafiasan kozmetikált, a „történelmi” — és aztán van a másik, amit az irodalom mintáz. A hivatalos, a történelmi arckép sokszor elkódosítja egy nép igazi arcát, nemcsak a világ felé, hanem hazafelé, az otthoniak tudatában is. Szindbád erről a „másik Magyarországról” írt. A népek tudatában van egy „tüzes, lovagias, szabadságszerető” magyar, aztán van a „romantikus, hősies magyar” — és még sokféle más, rokonszenvező és bíráló képzet tapad a fogalomhoz. Szindbád antihősei mások. Ami közös jellemzőjük, hogy magányosak. Nagy hatalmak, germánok és szlávok között ezer éve él egy nép, olyan magányban, mint egy beduin törzs a sivatagban. Nyelvét nem

érti senki. Népi, törzsi jellegzetességei inkább egzotikus folklore a világ számára, mint organikus közösség a környező civilizációkkal. És mindent, ami hozzátartozik, behomokoz a magányosság. Szindbád erről a magányos Magyarországról írt.

ENNYIT az anti-hősről. A többit elmondta Szindbád. Másfél-évtizedes tetszhalál után életműve nagy erővel támadt fel Magyarországon. A kommunista irodalompolitika erőszakolt, kondicionáló esztetisége nem tudta elfojtani a nosztalgiát, amely — az 56-os forradalom után — hirtelen Szindbád életműve felé fordította a magyar olvasók érdeklődését. A kommunisták kénytelenek voltak újra kiadni műveit, melyek nem voltak „vonalasok”. A „szocialista realizmus” lőréjétől még zápuzt izlésű magyar olvasó úgy kortyolta ezt a másféleséget, — Szindbád életművét, — mintha „pókhálós palack”-ban (egyik elbeszélés-kötetének ez a címe) nemes, szellempezdító szeszt lelt volna. Nem volt ez „divat”, még tüntetés sem. Szükség volt, ocsúdás és emlékezés, hogy van „más” is. És remény, hogy ez a „más” túléli a jelen sivárságát, — ahogy Szindbád műve túlélte a tetszhalált.

KÖNYVEM, amely most német fordításban jelenik meg, valamilyen szerény szolgálatot szeretne tenni a „másik Magyarország”-nak. Harminc esztendeje, hogy elvándoroltam Magyarországról, ahol a kommunisták erőszakkal átvették a hatalmat. Szülőhazából nem azért mentem el, mintha attól tartottam volna, hogy a kommunisták nem engednek írni. Inkább azért mentem el, mert — nem ok nélkül — attól tartottam, hogy nem engednek hallgatni. (És ehhez megvannak az eszközeik.) Az elmúlt harminc évben Magyarország súlyos identitás-váltságon esett át. Ezért lehet talán hasznos olykor — idegen nyelven is — hirt adni arról a „másik Magyarországról”-ról.

(Salerno, 1978.)